

учёным класифікація підтипів ґрунтів по їх механічному складі, дозволила оптимально підібрати схеми внесення добрив для кожного типу. В результаті чого, для сірих лісних ґрунтів основною схемою внесення добрив в 1912 г. була позначена схема Жоржа Віля; для деградованих чорнозёмів – схема В, Р (с), Р (т) і схема Жоржа Віля в повній формі або в спрощеному; для чорнозёмів як основна схема використовувалася схема В, Р (с), Р (т), однак схема Жоржа Віля використовувалася як додаткова. Огляд кінцевих результатів експериментів показав, що схема Ж. Віля цілком раціональна, про що і було доповідано на січеньському агрономічному нараданні (в 1912 г. при Губернській земельній управі) керівником експериментів Н.П. Фроловим. Там же була затверджена програма експериментів на 1913 г. з урахуванням висновків по кожному ґрунтового району.

В подальшому спеціалісти-ґрунтознавці будуть відзначати раціональність комплексної (докучаєвської!) методики по дослідженню ґрунтів, в тому числі, необхідне їх геологічне вивчення, а також дадуть позитивну оцінку досягненням київських експериментів 1910–1913 гг. в вивченні агрономічного значення процесів на різних підтипах чорнозёмів.

ВПЛИВ ЦУКРОВИРОБНИЦТВА НА ПОШИРЕННЯ АГРОНОМІЧНИХ ЗНАТЬ У ПОДІЛЬСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ у другій половині ХІХ ст.

Криськов А.А.

*Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
(м. Тернопіль)*

Завдяки розвитку цукроваріння та аграрній кризі кінця 1880-х – початку 1890-х рр., яка позначилася на продуктах рільництва надзвичайним зменшенням цін через конкуренцію американського збіжжя, з приватної ініціативи для створення кращих видів насіння та способів обробки ріллі були створені дослідні станції та поля. Капіталістичний розвиток сільського господарства, спеціалізація низки поміщицьких господарств на вирощуванні цукрового буряка, пшениці та різних технічних культур викликали потребу в дослідницьких установах, які б сприяли перенесенню досягнень науки в сільськогосподарське виробництво. У другій половині ХІХ ст. в губернії поля цукрових плантацій засівали в основному закордонним насінням, яке в місцевих кліматичних умовах давало низькі врожаї. Виникла потреба в покращенні наявних сортів та виведенні нових. З цією метою створювалися дослідні поля, організовувалися селекційні станції та агрохімічні лабораторії. У числі перших джерела називають селекційну станцію поміщика Староріпінського в с. Карабчіїв Кам'янецького повіту (1878), станції Браїлівської економії поміщиків Раллі і Калиновської, Валькова у Вінницькому повіті. Великою популярністю користувалося насіннєве господарство барона Мааса, розташоване в селах Деревчин, Стрельник, Велика Русава, Сфимівка і Лопатинці Ямпільського повіту. З 1885 р. селекційна робота проводилася в

маєтку «Марилін» поміщика Букраби в с. Жуківці Вінницького повіту, функціонувало Плисковецьке дослідне поле графа Тишкевича, поле і дослідна станція князя Трубецького в с. Плоті Балтського повіту [2, с. 3–15].

У 1890 р. було створене насінневе господарство Єловицьких у с. Баштанки Ольгопільського повіту. У Летичівському повіті діяли дослідне поле і селекційна станція товариства цукрових заводів «Сев» М. Баранецького та І. Орловського. Значні репродукційні роботи з насінням цукрового буряка проводилися на плантаціях Чечельницького цукрового заводу, товариства Степанівських і Ялтушевських цукрових заводів, розташованих на території Брацлавського, Вінницького і Могилівського повітів [3, с. 19].

Показовою є діяльність Немерчанської сільськогосподарської дослідної станції, яку було створено у 1886 р., і Деречинського сільськогосподарського дослідного поля, створеного у 1888 р. Ці дослідні установи організовувалися у маєтках землевласників, які належали до Варшавських організацій агрикультурного характеру (переважно Варшавської філії Товариства заохочування торгівлі і сільськогосподарської промисловості). Метеостанції цих дослідних установ входили у Варшавську метеорологічну сітку [1, с. 1–2]. Селекційною роботою на станції спочатку завідував І. Орловський, пізніше – Е. Заленський. Персонал складався з 7 осіб, з яких 4 мали вищу освіту. Про масштаби досліджень свідчить те, що господарство володіло 2 маєтками, загальною площею 2200 дес., а також орендувало 1700 дес.; кількість дослідних ділянок доходила до 1500, а для селекційної роботи з насінням цукрового буряка – до 3000. Щорічно продавалося до 16 тис. пудів насіння.

На рубежі XIX–XX століть у губернії вже було 51 поміщицьке господарство, де займалися агротехнічними дослідями і створювали показові поля. Наявність великої кількості цукрових заводів у губернії впливала на всі сторони сільськогосподарського виробництва, вносячи в нього різні вдосконалення, підтягуючи його до рівня свого розвитку. Важливим знаряддям впливу на поміщиків і селян були контракти. Укладаючи їх та авансуючи частину коштів на майбутній врожай, цукрозаводчики вимагали від плантаторів введення більш інтенсивних систем землеробства. Показовими є відносини Тростянецького цукрового заводу з поміщиком Ф. Собаньським. Компанія вимагала з поміщика належного обробітку ґрунту на плантаціях цукрових буряків, часто зверталася зі скаргами на неналежність догляду за посівами до поліцейського управління тощо [4, с. 20–21]. Впливали цукрові заводи також на структуру посівних площ та економічну спрямованість і селянських господарств. Вони забирали надлишок селянської робочої сили і шляхом контрактації поширювали посіви цукрового буряка на селянські наділи. Для збільшення зацікавленості у вирощуванні цього коренеплоду адміністрація заводів широко використовувала систему авансування і продажу тим, хто сів цю культуру, відходів цукровиробництва для відгодівлі худоби [5, с. 18–19].

Отже, як свідчать джерела, справа поширення агрономічних знань у губернії виявилася без державної підтримки і базувалася виключно на приватній ініціативі. Дослідні поля і дослідні станції виникали в господарствах,

де трипільля замінювалося багатопіллям, а господарство мало товарно-промисловий характер. Своєю діяльністю вони сприяли переходу частини господарств губернії до інтенсивніших систем землеробства.

Джерела та література

1. *Городецький С.* Етапи планування сільськогосподарської дослідної справи на Поділлі / С. Городецький // Студії з с.-г. економії України. – К., 1928. – Т. 1. – С. 1–15.
2. *Запароженко А. О.* О семенных хозяйствах Подолии / А. О. Запароженко // Экон. жизнь Подолии. – 1916. – № 6–7. – С. 3–15.
3. *Положение* селекционно-семенного дела в Подольской губернии // Подол. хозяин. – 1916. – № 7–8. – С. 17–23.
4. *Сборник* сведений о Подольской губернии. – Каменец-Подольск, 1884. – Вып. 3. – 246 с.
5. *Устьянцев В.* Материалы по обследованию животноводства в Подольской губернии / В. Устьянцев. – К., 1916. – 58 с.

ШТРИХИ К ПОРТРЕТУ С.Л. ФРАНKFУРТА (1866–1954) (ПО ДОКУМЕНТАМ ФОНДОВ ЛИЧНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ АРХИВА РАН)

Кузьменко Т.А.

Архив Российской академии наук (г. Москва)

Документи о деятельности С.Л. Франкфурта, выдающегося ученого-агрария, общественного и государственного деятеля, о его семье сохранились в фондах личного происхождения Архива Российской академии наук (РАН). В фонде академика В.И. Вернадского (ф. № 518) свидетельства о деятельности Соломона Львовича Франкфурта сохранились в дневниках и воспоминаниях, переписке В.И. Вернадского, которые опубликованы [1–4] и размещены в свободном доступе на сайте Архива Российской академии наук (РАН) и Национальной библиотеки Украины имени В.И. Вернадского.

В фонде академика АН СССР

Б.Л. Исаченко (1871–1948), микробиолога, ботаника хранятся фотографии семьи С.Л. Франкфурта, датированные 1926 г., (во время пребывания в эмиграции в Дахлеме (Германия) [5]. В фонде академика АН СССР Д.Н. Прянишникова (1865–1948), агрохимика, биохимика и физиолога растений хранятся адресованные ему

С.Л. Франкфурт в Дахлеме (Германия), 1926 г.
(РАН, ф. 583, оп. 2, д. 76, л. 2)